

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Бурятия

МБОУ "Большелугская СОШ"

«Рассмотрено» На заседании МО Протокол № 1 от «29» 08. 2023 г	«Согласовано» Зам. директора по УВР Цырепилова С.Б. «29»08.2023 г	«Утверждаю» Директор школы /Мандарова Л.С./ Приказ № 17/6 от «29»08.2023 г
--	---	--

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного курса «Бурятская литература» 9 класс (базовый уровень)

Разработана учителем бурятского языка и литературы
Цырепиловой С.Б.,
первая квалификационная категория

у.Большой Луг 2023г

1.Тайлбари бэшэг

Тус программа гүрэнэй Федеральна стандарт, Буряад Республикын Хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын туршалгын программа дээрэ үндэһэлэгдэнэ. Буряад дунда хургуулида түрэлхи литература хуралсалай предмет болгогдожо, үзэгдэжэ байдаг гээшэ.

Программа иимэ хубинуудһаа бүридэнэ: тайлбари бэшэг, хуралсалай- тематическа түсэб, программын байгуулга ба удха, календарно-тематическа түсэб, хурагшадай мэдэсэ шадабариин гол эрилтэнүүд, хуралсалай методическа хангалга, хабсаргалта.

Буряад литература үзэлгэ болбол имагтал образоор харуулдаг дээрэһээ хурагшадые арад зондоо үнэн сэхээр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ тон ехэ удха шанартай.

Түрэлхи литературын программа тематическа принципэй үндэһэн дээрэ байгуулагдаба. Эндэ арадай аман зохёолнууд, буряад литература сооһоо удхын ба байгуулалтын талаар хурагшадай ойлгосо, мэдэсэдэ таарамжатай уран найханай зохёолнууд шэлэгдэн абтажа, тайлбарилан уншахаар, шудалан үзэхөөр хараалагдаба. Эдэ зохёолнууд хадаа түүхын үе сагтай, арад зоной үйлэ хэрэгтэй, түүхэтэй, түрүү хүнүүдэй дүрэтэй сэхэ холбоотой юм.

Буряад литературын VIII-IX классуудай программа литературно- хронологическа принципэй ёһоор табигдана. Туд программа V-VII классуудай түрэлхи литературын программада түшэглэн, саашань үргэлжэлүүлнэ, тиихэдээ хургуулида литература үзэлгын шэнэ шата боложо үгэнэ.

Эндэ түрэлхи литератураар урдахи классуудта хурагшадай олоһон мэдэсэ, дүршэл, шадабари үргэдхэхэ, гүнзгырүүлэгдэхэ, саашадаа X-XI классуудта буряад литература шудалхаар нарин бэлэдхэлтэй болохо юм.

Туд классуудай программа соо обзорноор үзэгдэхэ материалнууд- арадай аман зохёол ба тэрэнэй жанрнууд, үльгэрнүүд ба үльгэршэд, мүнөө үеын хэдэн уран зохёолшодой зохёолнууд ороһон байна. Эндэ лекционно метод, хөөрэлдөөнүүдые хэрэглэхэдэ таарамжатай.

VIII-IX классуудай программын ёһоор буряад литература үзэжэ дүүргээд байхадаа, хурагшад арадай аман зохёолой бии болоһон, хүгжэһэн, түрүүшын уран зохёолшодой зохёолнууд тухай гүнзэги мэдэсэтэй болоһон байха ёһотой.

Литературын теориин ойлгосонуудые хурагшад V-VII классуудта шудалжа эхилээд, VIII-IX классуудта үргэлжэлүүлнэ, хүгжөөнэ.

2. Нуралсалай- тематическа түсэб (68 ч)

№	Программна материал	часууд
1	Оршол.	1
2	XX зуун жэлэй 1-дэхи хахадай буряад литература. Уянгата ба уянгата-үргэлжэлхэн зохёол	4
3	Мүнхэ Сарьдаг «Саяандаа»	2
4	Ц.Галсанов «Буряадни, Буряадни, түрэлхи Буряадни», «Табан таанараа магтанаб», «Хэнгэргэ»	2
5	Творческо практикум	1
6	Эпическэ проза	1
7	Ц.Дон «Брынзын санха»	5
8	Х.Х.Х. Зурагаар хүдэлмэри.	1
9	Творческо мастерской (Багшын үзэмжөөр)	1
8	Д-Р О Батожабай Багшашни хэн бэ	5
9	Н Г Дамдинов Декабристын бэхэлиг	6
10	Ц Р Галанов Саран хухы	6
11	Ч Р Намжилов Намтар	1
12	Монголой дэбтэрхээ. Сагаан унгэ сайхан. Урилдаан дээрэ.	3
13	Литературна хараа шэглэл ба үе саг	1
14	Творческо практикум	2
15	Ц Д Хамаев. Творчество.	1
16	У та намарай сэсэг (туужа)	4
17	Д-Д Мункоев «Эхэ тухай дуун»	2
19	Уянгата- ургэлжэлхэн зохоол тухай	1
20	Творческо практикум	1
21	Оршуулга	2
22	Творческо практикум	
23	М Осодоев Творческо зам	1
23	Ууган хубуун	1
24	Б Шойдоков Дайсанай ара талада	6
26	Б Ш Эрдынеев Хазаар хара сахал	4

3. Программын байгуулга ба удха

Оршол.(1 час)

Уншагша ба уран зохёолой ажамидарал. Ондoo үе сагай хүнүүдэй уран зохёол уншалга ба ойлгожо абалга.

XX зуун жэлэй 1-дэхи хахатай буряад литература

Уянгата ба уянгата-үргэлжэлһэн зохёол (2 час)

Лиро-эпическэ поэзи тухай ойлгосо, тэдэнэй янзанууд, зохёон байгуулгань, онсо шэнжэнүүдтэйн танилсуулга.

Мүнхэ Сарьдаг (Будажап Цыренович Найдаков) «Саяандаа» (2 час)

Л.Тапхаевай оршуулга. Байгаалия хамгаалха, тэрэндэ нарин нягтаар хандаха гэхэн мүнөө үе сагай гол шухала асуудалнуудай нэгые аяар XX зуун жэлэй 20-д онуудта хараалһаниинь. Шэнэ шанартай лирическэ геройн бии болон хүгжэлгэ.

Цэдэн Галсанович Галсанов «Буряадни, Буряадни, түрэлхи Буряадни», «Табан таанараа магтанаб», «Хэнгэргэ» (2 час)

Пейзаж ба тэрэнэй үүргэ.

Творческо практикум (1час)

Литературна хүгжэлтые үенүүдтэ хубаалга.

Эпическэ прозо. (1 час)

Цыденжап Дондупович Дондубон «Брынзын санха» (5 час)

Хэдэн сюжетнэ халбаринуудтай үргэн дэлисэтэй эпическэ зохёол буряад литературада зохёолгын түрүүшын туршалга. Реалистичекэ методэй бүхэжэлгэ, роман зохёохо ухаан бодолой эдэбхитэйгээр хүгжэжэ байһаниие гэршэлэлгэ. Буряад литературада романай бии бон хүгжэхэ үеын эхилэлгэ. «Брынзын санха» гэхэн туужа соо хүниие шэнэ хараагаар хаража, реалистичекэ ёһоор зураглалга. Туужын гол зурилдөөн ба тэрэниие эрдэб янз аар тайлбарилга.

Х.Х.Х. Зурагаар хүдэлмэри. (1 саг)

Творческо мастерской (1 саг) (Багшын үзэмжөөр)

Д Р Батожабай Багшашни хэн бэ (5 час)

Темэ, мотив, сюжет, жанр

Творческо практикум (1 час)

«Мүнхэ» теменүүд ба образууд

Шог зүжэглэмэл зохоол (1 час)

Н Г Дамдинов Декабристын бэхэлиг (6 ч)

Творческо практикум (1 час)

Автор, образ, уншагша гурбанай хоорондохи холбоон.

2-дохи хуби

Литературна хараа шэглэл ба үе саг. (1 час)

Классицизм, сентиментализм, романтизм, реализм, тэдэнэй илгаа юа бии болон хүгжэлтын үе саг. Реализмын бии бололго. Реализм мүнөө үе сагай литературын гол метод. Метод ба литературна хараа шэглэл хоёрой хоорондохи илгаа. Реалистическэ метод баримталан уран зохёолгын принципүүд.

Творческо практикум (2 час)

Литературоведческэ шэнжэлэлгэ.

Ц Галанов Саран хухы (6 ч)

Литературын гол шухала род болон жанрнуудай түргэнөөр хүгжэлгэ. Шалтагааниинь. Үндэһэниинь.

Буряад литературада романай би бололго. Ж.Тумуновой, Х.Намсараевой, Ч.Цыдендамбаевой романууд. Буряад романуудай бии болон хүгжэлгын уран найханай үндэһэ баримтанууд ба ёһо заншалнууд. Роман-диалоги, роман-трилогинуудай бии бололго. Хоёр-гурбан романуудһаа бүридэһэн үргэн дэлисэтэй эпическэ зохёолнуудай бии бололгын ушар шалтагаан, үндэһэн, ёһо заншал. Прохын бэшэ жанрнуудай хүгжэлтэ.

Поэзиин онсо шэнжэ. Шэнэ жанрнуудай бии бололго. Зохёолгын арга боломжонуудай, зохёохы мэргэжэл шадабариин, оньһон аргын дээшэлэлгэ.

Буряад драматургида болоһон гүнзэгы удхатай хубилалтанууд. Драматургическа зохёолнуудые зохёохо түхэл маягай улам найжаруулга.

Үхибүүдэй литературын хүгжэлгэ

Ч Р Намжилов Арбан монголой дэбтэрхээ (4 ч)

Шүлэгүүдэй цикл тухай ойлгосо. Буряад хүбүүнэй философско удхатай образ. Гүнзэгы философско удхатай, үргэн дэлисэтэй уянгата образуудые зохёохо шэнэ ёһо гуримай бии болон бүхэжэлгэ.

Ц- Д Хамаев Ута намарай сэсэг (5 ч)

Даша-Дабба Мункоев «Эхэ тухай дуун» (2 час)

Уянгата прозын хүгжэлтэ

Б.Ябжанов «Эхэ шоно» (4 час)

Хүн ба байгаали. Туужын уянгата үндэһэниинь.

Творческо практикум. (1 час)

Уянгата прозын хараа шэглэл. Багшын үзэмж

Творческо практикум (1 час)

Уран зохёол бэшэлгэдэ аман зохёолнуудые, арадай хатар наадануудые хэрэглэлгэ.

XX зуун жэл. Хубисхалай ба дайнай үе (1 час)

Цыденжап Дондупович Дондубон «Шуната хюдалга» (3 час)

Ч.Цыдендамбаев «Илахаяа ошохомнай», «Гвардеец» (2 час)

Ш.Нимбуев «Эхын юрөөл» (2 час)

Лирическэ геройн образ, тэрэнэй гуниглалга эдэ поэдүүдэй зохёолнууд соо зураглан харуулалга.

Творческо практикум (1 час)

Поэтическэ семинар

Творческо мастерской (1 час)

Арадай аман зохёолой поэтикэ, үльгэрэй шүлэглэлэй ёһо гурим хэрэглэлгэ.

Ж.Тумунов «Халуун зүрхэн» (3 час)

Дайн хүнэй ба арад зоной ажабайдалда. Хүн онсо байдалда.

Уншагшатай конференци. Жэл соо үзэһэнөө бүридхэл (1 час)

9 класс
Буряад литература I четверть

№	Литератуураар Үзэхэ материал	Разделээр үгтэһэн саг	Темээр үгтэһэн саг	Болзор	ИКТ хэрэглэлгэ	Һурагшадай бээ дааһан хүдэлмэри
1	Оршол.		1	7.09		
2	XX зуун жэлэй 1-дэхи хахадай буряад литература.	2	1	7.09	XX зуун жэлэй 1-дэхи хахадай буряад литература тухай презентаци	Конспект
3	Уянгата ба уянгата-үргэлжэлһэн зохёол		1	14.09	Уянгата ба уянгата-үргэлжэлһэн зохёолой онсо илгаа (граф.схемэ	Түүхын баримтанууд
4	Мүнхэ Сарьдаг «Саяандаа» Л.Тапхаевай оршуулга. Байгаалия хамгаалха, тэрээндэ нарин нягтаар хандаха гэхэн мүнөө үе сагай гол шухала асуудалнуудай нэгые аяар XX зуун жэлэй 20-д онуудта хараалһаниинь.	2	1	14.09	электрон ном	Түүхын баримтанууд
6	Мүнхэ Сарьдаг «Саяандаа». Шэнэ шанартай лирическэ геройн бии болон хүгжэлгэ.		1	21.09	Мүнхэ Сарьдагай фото, байгаалиин зураг	Уран уншалг, сээжэ уншалга
7	Ц.Галсанов «Буряадни, Буряадни, түрэлхи Буряадни», «Табан таанараа магтанаб».	2	1	21.09	5 басагадай фото	
8	Ц.Галсанов «Хэнгэргэ» Пейзаж ба тэрэнэй үүргэ		1	28.09	Байгаали, электрон ном	«Хэнгэргэ», «Саяандаа» шүлэгүүдэй гол дүрэнүүд
9	Творческо практикүм М.Е.Шестаковагай «На первенство», Ч Шенхоровой «Лошади в степи» зохёолго бэшэлгэ		1	28.09		Номой 22-дохи хуудаһан
10	Үргэлжэлһэн зохёол (Эпическэ прозо)	1	1	5.10		А.Лыгденов «Морин хуур», «Самсаалтай сэргэ» уншаха, ханмжаяа бэшэхэ.
11	Ц.Дон «Брынзын санха» тужа тухай, туужын байгуулга	7	1	5.10	Электрон ном	27 нюур

12	Ц.Дон «Брынзын санха» тужа соо хүниие шэнэ хараагаар хаража. Реалистическэ ёһоор зураглалга.1-2 бүлэгүүд		1	12.10		Түүхын баримтанууд, геройнуудай абари зан, ажалдаа хандаса зураглалга.
13.	Ц.Дон «Брынзын санха». Реалистическэ методдэй бүхэжэлгэ, роман зохёохо ухаан юодолой эдэбхитэйгээр хүгжэжэ байһаниие гэршэлэлгэ.		1	12.10		Гомбын дүрэ, ангин дайсад тухай
14	Ц.Дон «Брынзын санха» 4-6 бүлэгүүд		1	19.10	Электрон номоор зурагуудые тааруулга	Уншалга, геройнуудай характеристикэ бэшэлгэ
15	Ц.Дон «Брынзын санха» 7-8 бүлэгүүд		1	19.10		Когнитивнэ карта
16	Ц.Дон «Брынзын санха». Туужын гол зүрилдөөн ба тэрэниие элдэб янзаар тайлбарилга. 9-10 бүлэгүүд		1	26.10		Когнитивнэ карта
17	Х.Х.Х. Зурагаар хүдэлмэри.		1	26.10	С.Ринчиновэй «Лето в бамовском совхозе «Улюнханский» 89 ноур	Ц.Доной «Брынзын санха» туужын удхаар зохёолго бэшэхэ
18	Творческо мастерской Багшын үзэмжөөр		1	29.10		

Бурад литература 2 четверть

№	Литератуураар Үзэхэ материал	Разделээр үгтэһэн саг	Темээр үгтэһэн саг	Болзор	ИКТ хэрэглэлгэ	Нурагшадай бээ дааһан хүдэлмэри
1.	Ц.Жимбиевэй намтар, «Гал могой жэл» роман тухай. Темэ, мотив, сюжет, жанр.	7	1	9.11		Конспект
2.	Ц.Жимбиев «Гал могой жэл» «Үдэртөө», «Һүниндөө»		1	9.11	Электрон ном «Уран угын абдарһаа»	Когнитивнэ карта, Түсэб табиха
3.	Ц.Жимбиев «Гал могой жэл» «Үдэртөө», «Үдэртөө»		1	16.11		Дайнай сэмүүн саг – элидхэл бэшэхэ
4.	Ц.Жимбиев «Гал могой жэл» «Үдэртөө»		1	16.11	Электрон номоор дайн тухай зурагуудые шэлэлгэ	Обоо тахилга тухай буулгажа бэшэхэ
5.	Ц.Жимбиев «Гал могой жэл»		1	23.11		Романай байгуулга, авторай уянгата үгэ, литературна теори
6.	Ц.Жимбиев «Гал могой жэл» «Һүниндөө»		1	23.11		Асуудалнуудта харюусалга
7.	Ц.Жимбиев «Гал могой жэл»		1	30.11	Морин тухай – электрон	Романай удхаар зохёолго бэшэлгэ

					номоор	
8.	Творческо практикум «Мүнхэ» теменүүд ба образууд	1	1	30.11	Хүн ба дайн - электрон номоор	Зурагаар хүдэлмэри «Дайн тухай сэдэб буряадай уран зохёолшодой болон уран зураашадай бүтээлнүүд соо» - бодомжолго163 нюур
9	Шог зүжэглэмэл зохеол	1	1	7.12		Тус зохёолой аргууд тухай
10	Б.Эрдынеевэй уран найханай юртэмсэ «Хазаар хара хахал» 1 үзэгдэл	4	1	7.12	Электрон ном - фото	Автор тухай тобшоор конспект бэшэлгэ
11	«Хазаар хара хахал» Арадай дундаһаа гараһан геройе шэнэ ёһоор тайлбарилга. 2-дохи, 3-дахи үзэгдэлнүүд		1	14.12		Шог ёгто зохёол гэжэ баримтануудые ололго
12	«Хазаар хара хахал» Арад зоной сэсэн мэргэн ухаан. 2-дохи үйлэ.4-дэхи үзэгдэл		1	23.12		Ролёор уншалга
13	«Хазаар хара хахал» Аман зохёолой поэтикэ хэрэглэлгэ.		1	23.12	Электрон ном	«Мүнөө үсын драматурги» - мэдээсэл бэлдэлгэ
14	Творческо практикум Автор, образ, уншагша гурбанай хоорондохи холбоон.	1	1	30.12		

9 – дэхи класс

Буряад литература 3 четверть

№	Литератуураар Үзэхэ материал	Разделээр үгтэһэн саг	Темээр үгтэһэн саг	Болзор	ИКТ хэрэглэлгэ	Нурагшадайбээ дааһан хүдэлмэри
1	Литературна хараа шэглэл ба үе саг	1	1			Классицизм, романизм, реализм тухай
2	Творческо практикум Литературоведческэ шэнжэлгэ		1		Электрон ном	Номоор хүдэлмэри
3	XX зуун жэлэй 2-дохи хахадай буряад литературыын хүгжэлтын алтан үе Литературын гол шухала род болон жанрнуудай түргэнөөр хүгжэлгэ.Шалтагааниинь.Үндэһэниинь	2	1			Литературна викторинын асуудалнуудые бэлдэхэ.
4	Буряад литературада романай бии бололго.Поэзиин онсо шэнжэ.Буряад драматургида болоһон гүнзэгы удхатай хубилалтанууд.Үхибүүдэй литературыын		1			Ямар сэдэбүүдтэ анхаралаа хандагдааб?

	хүгжэлтэ.					
5	М.Самбуев «Миний таабай» Шүлэгүүдэй цикл тухай ойлгосо	3	1		Электрон ном хэрэглэлгэ Зохёохы замтайнь интернет сооһоо танилсалга	Конспект
6	М.Самбуев «Һайн даа, Урбаан таабай» Буряад хүбүүнэй философско удхата образ		1			Уран уншалга
7	М.Самбуев «Миний таабай» «Һайн даа, Урбаан таабай» Гүнзэгы философско удхатай, үргэн дэлисэтэй уянгата образууды зохёохо шэнэ ёһо гуримай бии болон бүхэжэлгэ. Уран уншалга. Сээжэ уншалга.		1		Ч Шенхоровой «Забытая мелодия» зурагаар зохёолго бэшэлгэ	Сээжэ уншалга
8	Д-Д Мункоев «Эхэ тухай дуун»	3	1			Шүлэг ба үргэлжэлһэн зохёолой онсо шэнжэнүүд
9	Д-Д Мункоев «Эхэ тухай дуун»		1		Буряад уран зохёолой соносохо номой һан,3-дугаар диск	
10	Д-Д Мункоев «Эхэ тухай дуун» Уянгата прозын хүгжэлтэ		1			Асуудалнуудта харюусаха.
11	Б.Ябжанов «Эхэ шоно» Хүн ба байгаали. Туужын уянгата үндэһэниинь.	5	1		Электрон ном	Конспект
12	Б.Ябжанов «Эхэ шоно» Зэрлиг шонын абари зан		1			
13	Б.Ябжанов «Эхэ шоно» Эхэ шонын дүрэ		1		Интернет сооһоо шоно тухай материал олохо	Асуудалнуудта харюусаха.39-дэхи нюур
14	Б.Ябжанов «Эхэ шоно»		1			Асуудалнуудта харюусаха.
15	Б.Ябжанов «Эхэ шоно»		1			Ч.Айтматовай «Плаха» гэжэ зохёолоор дискусси
16	Творческо практикум	1	1			

	Уянгата прозын хараа шэглэл Багшын үзэмжөөр					
17	Цэрэн Галановай намтар «Саран хүхы» туужа тухай	6	1		Презентаци	Конспект
18	Цэрэн Галанов «Саран хүхы» нара тухай домог.		1		Электрон ном А Сахаровскаягай «Девушки с ведрами» зураг	Ураар уншалга
19	Цэрэн Галанов «Саран хүхы» Уран зохёол бэшэхэдээ, домогууд, оньһон үгэнүүд, таабаринууд г.м. аман зохёолнуудые хэрэглэлгэ – уран зохёолой нэгэ ёһо гурим, заншал		1			Литературна викторинын асуудалнуудые зохёолго
20	Цэрэн Галанов «Саран хүхы» 4-6 бүлэгүүд.		1		Электрон ном	Асуудалнуудта харюусаха.

9 – дэхи класс

Буряад литература 4 четверть

№	Литератуураар Үзэхэ материал	Разделээр үгтэһэн саг	Темээр үгтэһэн саг	Болзор	ИКТ хэрэглэлгэ	Һурагшадайбэеэ дааһан хүдэлмэри
1	Цэрэн Галанов «Саран хүхы» 9-11 бүлэгүүд.		1			Зохёолгодо бэлэдхэл
2	Х.Х.Х. Цэрэн Галанов «Саран хүхы» зохёол соо арадай аман зохёол хэрэглэлгэ, тэрэнэй үүргэ		1			зохёолго бэшэлгэ
3	Д.Батожабай намтар, творческо зам. «Багшашни хэн бэ?». «Нэрээ хухаранхаар, яһаа хухара»	4	1			Реферат бэшэлгэ
4	«Түрүүшын үдэрнүүд»		1			Тестовэ асуудалнуудые зохёолго
5	«Үнгэрһэн сагай нюуса»		1			Уншаха
6	«Жаргал гээшэ юун гээшэб?» Сочиненидэ		1			Найруулга бэшэлгэ «Жаргал гээшэ юун

	бэлэдхэл					гээшэб?»
7	Творческо практикум Уран зохёол бэшэлгэдэ аман зохёолнуудые, арадай хатар наадануудые хэрэглэлгэ	1	1		Электрон ном,интернет	Бэшэмэл хүдэлмэри
	XX зуун жэл. Хубисхалай ба дайнай үе					Гол жанрнууд
8	Ц.Дондубоной намтар «Шуһата хюдалга»	4	1		Электрон ном, уран зохёолшод	Конспект
9	Ц.Дон «Шуһата хюдалга»		1		Дайн тухай материал суглуулха номой хан	Тестовэ асуудалнуудые зохёолго
10	Ц.Дон «Шуһата хюдалга»		1			Түрэл ороной түүхын ушар тухай хөөрөө бэлдэхэ
11	Ц.Дон «Шуһата хюдалга»		1			Удхаарнь хөөрэлдөөн
12	Ч.Цыдендамбаевай намтар. «Илахаяа ошохомнай»	2	1		Электрон ном, уран зохёолшод	Хронологическа таблица
13	Ч Цыдендамбаев «Гвардеец».		1			Уран уншалга
10	Ш.Нимбуевай намтар. «Эхын юрөөл»	2	1		Электрон ном, уран зохёолшод	Конспект
11	Ш.Нимбуев «Эхын юрөөл» Лирическэ геройн образ, тэрэнэй гуниглалга зураглан харуулалга		1			Асуудалнуудта харюусаха.
12	Творческо практикум Поэтическэ семинар	1	1		Г.Москалевой «На Восток» зураг	195 нюур хөөрэлдөөн
13	Ж.Тумуновой намтар. «Халуун зүрхэн»	3	1		Электрон ном, уран зохёолшод	Хронологическа таблица
14	Ж.Тумунов «Халуун зүрхэн» «Веда», «Лейтенант Саханаев» Дайн хүнэй ба арад зоной ажабайдалда.		1		Электрон ном, презентаци	Хөөрэлдөөн Уран уншалга
15	Ж.Тумунов «Халуун зүрхэн» гэжэ		1			Зохёолго бэшэлгэ

	зохёолоор зохёолго бэшэлгэ «Хүн онсо байдалда»					
16	Уншагшатай конференци. Жэл соо үзэхэнөө бүридхэл	1	1		Электрон ном, презентаци	Хөөрэлдөөн, уншалгын дадал шалгалга, дүн гаргалга

5. Нурагшадай мэдэсэ шадабариин гол эрилтэнүүд

I

Нурагшад иимэ юумэ мэдэхэ ёһотой:

— уран зохёолой текст; темэ, үзэл бодол, уран дүрэ (уран найханай образ), үзэгдэһэн зохёолой геройнуудые, сюжет;

— байгуулгын (композициин) шухала онсо янзануудые, хэлэнэй зураглан тодорхойлохо арга хэрэгсэлнүүдые.

Нурагшадимэнүүд юумэ шадаха зэргэтэй:

— үзэгдэжэ байһан зохёолнуудай байгуулгын (композициин) зүйлнүүдые илгажа батэдэнэй үүргэ тодорхойложо;

— зохёолой геройнуудай өөрөөрын бабултандань хабаатай шэнжэнүүдые тодорхойлон, характеристикэ үгэжэ,

тэдэндэ авторай ямараар хандажа байһые элирүүлхэ зорилготойгоор геройнуудые зэргэсүүлжэ;

— эпическэ, лирическэ, драматическа зохёолнуудые илгаруулжа;

II

— уран зохёолнуудай текст лирическэ, эпическэ, драматическа жанрай байһаарнь тэдэни хараадаа бажа, тодоор, уранаар уншажа;

— үзэжэ байһан зохёолой геройнууд тухай, тэдэндэ авторай ямараар хандажа байһые хараадаа абан, нурагша бүхэнэй, бүхы нурагшадай зэргэсүүлһэ знамангү, алибэшэмлөөрын бодомжолготой сочинени (сочинени-бодомжо) зохёожо;

— уран зохёолой геройнуудта характеристикэ үгэхэ орёотүсэб табижа;

— бээдаагаад уншаһан литературна зохёолоор, зохёолой геройнуудта өөрөө ямараар хандажа байһанаа харууламангү, алибэшэмлэһанамжа үгэжэ;

Нурагшадта зорюулжа хэблэгдэһэн наочно-популярна номой тайлбари үгэдэгоньһо, мүн литературна нэр томьёотой толихэ рэглэжэ шадаха ёһотой.

НУРАЛСАЛАЙ БУСАД ПРЕДМЕДУУДТЭЙ ХОЛБООН

Буряад, ород, англи хэлэнүүд. Эдэ хэшээлнүүдтэ нурагшадай хэлэжэ, хөөрөжэ, уншажа, найруулга ба зохёолго бэшэжэ шадаха дүршэлын үргэдхэлгэ. Зохёолго бэшэлгэ. Хэрэгтэй материал суглуулалгаар, шэлэн абалгаар гуримтай болголго, орёо түсэб табиулга; эпическэ зохёолой тусхай хэһэгэй текстын удхаар тобшо, түүбэри удхатай найруулга бэшэлгэ үргэлжэлүүлэлгэ, хүнэй хэһэн хэрэг, ажал, үйлэ тушаа зохёолго

бэшлэгэ, байгаагийн үзэгдэл тухай, гэр байра соохи оршон тойроние зураглан зохёолго бэшүүлэлгэ.

6. Нуралсалай методическа хангалга

1. «Буряад литература» Балданов С. Ж., Жамьянэ Х.М., Улаан- Үдэ, Буряадай номой хэблэл, 1989 он;
2. Буряад нургуулийн програмнууд. «Буряад литература» 5-11 классууд. Улаан- Үдэ, 2008 он;
3. Буряад хэлэн болон литератураар дунда нургуулийн нуралсалай заршам. Улаан- Үдэ, 2004 он;
4. Цыренова Ц.Б. «Булагай эхин»: Үхибүүдэй хрестомати. 2-дохи хэблэл. Улаан- Үдэ, 2008 он;
5. Буряад хэлээр, уншалгаар, буряад литератураар нурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ эрилтэ. Улаан-Үдэ, 2007 он.
6. С. Г. Осорова «Мүнөөүеын буряад уран зохёол», Улаан-Үдэ, «Бэлиг», 2011 он.
7. «Буряадай уран зохёолшодой 1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын агууехэ дайн тухай зохёолнуудай антологи», Улаан-Үдэ, 2007 он., «Нова Принт».
8. «Байгал» Уран зохёолой болон ниитэ улас түрын сэтгүүл.
9. «Буряад литература» XX зуун жэлэй нэгэдэхи хахад. Улаан-Үдэ, Буряадай гүрэнэй университетэй хэблэл, 2009 он.,

Шэнэ онол арга:

1. Компьютер
2. Проектор
3. Интерактивна самбар
4. «Буряад хэлээр сахим нураха ном»
5. Буряад уран зохёолой соносохо номой хан (аудиобиблиотека)

Шалгаха хэрэгсэл :

- Шалгалтын асуудалнууд ба даабаринууд;
- М-тест
- Электрон номой тестнүүд

Интернет онол арга:

- <http://www.edu.ru> – Федеральний портал «Российское образование».
- <http://www.edu03.ru/-Министерство> образования и науки РБ
- <http://www.buryadxelen.org>
- <http://www.nomoihan.org>
- <http://www.ict/edu.ru/> - Портал «Информационно-коммуникационные технологии в образовании».
- <http://www.Крмо.iv-edu.ru/> – Сайт регионального комплексного проекта модернизации образования.
- <http://fcior.edu.ru/> - Федеральный центр информационно-образовательных ресурсов.
- <http://www.rikuo.ru/> – Сайт республиканского института кадров управления и образования.

Ардан Ангархаев
МҮНХЭ НОГООН ХАСУУРИ

9 класс

1. Хүндэ юун бииб?
(Гэихэл)
2. Ломбын хүбүүн, басаган.
(Ханда, Цезарь)
3. Тосхоной хажуугаар хасуури соогуур урладаг ухан.
(Харахан)
4. Ломбындо найр нааданай үедэ ерэжэ, шууяа татаһан хүн.
(Бадмааха)
5. Шаралдай, Ломбо, Аюуша гурбанай эсэгэнэрэй үбэлжэдэг газар.
(Үнсэгтэ)
6. Доктор Аюушын хөөрөөнһоо тэрээнэй уг гарбал соо монгол хаанай юун байһан бололтойб?
(Түшэмэл)
7. Романай үйлын болоһон нютаг.
(Хасуурита)
8. Хэнэй тугалтай гунжан үгы болошооб?
(Доктор Аюушын)
9. Үгы болоһон дүнэн сарай эзэн.
(Ломбо)
10. Хэн Шаралдаие сэдхэлэй үбшэндэ нэрбэгдээ гэнэб?
(Доктор Аюушын)
11. Дэбшэн залуудаа хэнтэй инагладаг байгааб?
(Мэдэгмаатай)
12. Хэн Шаралдаие гахайн гэр галдажархи гэжэ хэлэһэн байгааб?
(Ломбо)
13. Милициин майор.
(Маглаев)
14. Колхозой хаалишад ямар газарта байрланаб?
(Үнсэгтэ)
15. Шаралдайн эсэгээ һажааһан ехэ хүбүүн.
(Бадмааха)
16. Бадмаахын һамган.
(Дулма)

17. Дэбшэндэ дурлаһан эхэнэрнүүд.
(Мэдэгмаа, Ханда)
18. Шаралдай Аюуша хоёр һүүлэй үедэ юун тухай хөөрэлдэнэб?
(Уг гарбал)
19. Хэд гурбанай эсэгэнэр Хасууритада адлихан шадалтай зон байгааб?
(Ломбо, Шарандай, Аюуша)
20. Ломбын эсэгэтэй хамжаһан булай томо наймаашан.
(Швидель)
21. Буряад хүн хэды үе уг гарбалаа мэдэхэ ёһотойб?
(7 үе)

Хэн хаанахиб?

Д. Р. Батожабай – Хэжэнгын Ушхайта
Ц. Б. Бадмаев – Хурамхаанай Угнаасай
Н. Дамдинов – Түнхэнэй Хэрэн
М. Самбуев – Түнхэнэй Таблангууд
М. Осодоев – Агын Догой
Ц. Галанов – Агын Саган Шулуутай
А. Ангархаев- Эрхүүгэй Үлээн
Л. Тапхаев – Захааминай Санага

2. Хэд уран зохёолшод Горькиин нэрэмжэтэ литературна институтда хураһан бэ?

3. Мүнөө жэлдэ үзэһэн туужануудые нэрлэгты

4. Эдэ зохёолнууд хэнэйб?

«Шулуунуд дуулана» Д. Эрдынеев
«Саран хүхы» М. Осодоев
«Ууган хүбүүн» А. Ангархаев
«Мүнхэ ногоон хасуури» Ц. Д. Дондокова
«Ехэ уг» Н. Дамдинов

Ц. Галанов

5. Хэн хэнэйб?

Аюрай Д... Танхын А...
Гомбо – Доржын Аша Д... Балшанай Т...
Арьягай С... Аюшын Т...
Гэндэнэй Л... Азаргаевай Ш...
Антонида Тимофеевнагай ...В...

6. Эдэ нютагууд ямар зохёолнууд соо зураглагданаб?

Хасуурита- Эхир – Бууса-
Даманска Арал — Флоренции-
Ладога нуур- Хойто – Байгал –
Петровско завод — Анаа Хори –
Улан – Үдэ — Түнхэн-

7. Энэ хэд бэ?

- а) « Эжы – аа, ном туша ханаагаа бү зобыт даа... Бишыхан бэшэб. Хүдэлжэ байгааб, хүдэлмэришэн залуушулай нургуулида нурахалби...»
- б) « Энеэлдэн, хүхилдэн, бэе бэеыгээ хоро малталсажа, нэгэ уяран, нэгэ баярлан хөөрэлдөөшье хаань, хэн хэнэйнь үншэн хабхаанай оёрто үни холоһоо сугларан дарагдаатай хоро үһөөн, уур сухал, гомдол голхорол, хани халуун нүхэсэлэй мэдэрэл – булта малтагдан, газаашаа хүсэд түрюулгүй.»
- в) « Тэрэ геолог боложо, эндэ ерэхэхээ хойшо иимэ туулга бэдэрээ. Иимэ тулганай хажууда заал хаа алтан байха зэргэтэй.»
- г) «Үнэхөөрөөшье, талын буряадуудтай
Үзэхэн, мэдэхэнээ хубаалдан нуугаабди,
Яһаа хадагалха энэ дайдамни
Яһандааш намда хари байхагүй.
Тохорхосагаймни ерэхэдэ, Мишель,
Торсоноймни хажууда хүдөөлөөрэйгты»

8. Эдэ зохёолнуудай нэрэнүүдые хүсэлдүүлэн бэшэгты:

« Шулуунуд...», « ... хэн бэ?», « Ууган ...», « Декабристын ...», « Саран- ...», « Мүнхэ ... хасури», «... тухай шүлэгүүд».

9. Хэн уран зохёолшо Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда Эхэ ороноо баатарлигаар хамгаалһан бэ?

10. Хэд уран зохёолшод холын аяншалгада ябажа, шэнэ шэнэ зохёолнуудые бэшэхэн бэ?

- а) Улаан – Үдэ – Италии гүрэн
- б) Улаан – Үдэ – Ленинград
- в) Улаан – Үдэ – Таймыр

11. Ямар зохёол соо а) « хүн хадаа мүнхэ нэрээ энэ дэлхэйдэ үлөөхые оролдожо, хайн хайхан юумэ байгуулха ёһотой;

б) юрын буряад хүнэй ажабайдал, ажал хүдэлмэри, заншал, ёһо гурим тухай;

в) гурбан үеын хүнүүдэй хуби заяан

г) эхэ байгаалида гамтайгаар хандаха гэхэн ханал бодолнууд үргэнөөр харуулагданхайб?

12. Эдэ геройнуудай нэрэнүүд ямар удхатайб?

Чулуун-Бата Цезарь

Этигэлмаа Таряаша

Найдалмаа